

IMPULSSEJA Marraskuu 2021

YKSINASUVAT ESIIN!

MITEN HUOMIOIDA YKSINASUVAT POLITIIKASSA

MIKKO LIEVONEN & MAIJA MATTILA

YKSINASUVAT ESIIN!

MITEN HUOMIOIDA YKSINASUVAT POLITIIKASSA

MIKKO LIEVONEN & MAIJA MATTILA

Suomessa on 1,25 miljoonaa yhden hengen kotitaloutta. Suuresta määrästä huolimatta yksinasuvat ovat kulttuurisesti ja poliittisesti näkymätön ryhmä.

Yksinasuvien taloudellinen asema on usein heikompi kuin muiden: yksinasuvat tienaa vähemmän, heidän varallisuutensa on pienempi ja he ovat useammin köyhyys- tai syrjäytymisriskissä kuin puolison kanssa asuvat. Yksinasuvien hyvinvoinnissa on merkittäviä puutteita useammin kuin muulla väestöllä. Nykyinen sosiaaliturva ei vastaa yksinasuvien tarpeisiin riittävästi.

Suomeen pitäisi perustaa parlamentaarinen komitea edistämään yksinasuvien asemaa. Komitean tehtävänä olisi varmistaa, että julkinen valta kohtelee yksinasuvia tasa-arvoisesti. Se käsittelee lisäksi toimeentuloon ja syrjäytymiseen liittyviä kysymyksiä. Yksinasuvat pitäisi huomioida myös hyvinvointipalveluiden kehittämisessä ja asuntopolitiikassa.

SISÄLLYS

Johdanto 3

Yksinasuvat familismin puristuksessa 4

Yksinasuvat puolueiden politiikassa 6

Yksinasuvien hyvinvointi ja toimeentulo 7

Tulot ja varallisuus 8

Perustoimeentulotuki 11

Köyhyys- tai syrjäytymisriski 12

Yksinasuminen ja hyvinvointivaltion instituutiot 13

Mitä yksinasuvat itse ajattelevat ja toivovat? 17

Koronakriisi ja yksinasuminen 18

Johtopäätökset 20

Lähteet 23

JOHDANTO

YKSINASUMISEN YLEISTYMINEN sodanjälkeisessä Suomessa on ollut asteittainen kehityskulku, jonka taustalta löytyy monia tekijöitä. Yleinen vaurastuminen, muutoliike kaupunkeihin, asumistottumusten ja arvojen muutokset sekä yhteiskuntapoliittiset toimet ovat kaikki osaltaan vaikuttaneet yksinasuvien ihmisten määrän kasvuun.¹

Muutos on ollut merkittävä: kun vuonna 1960 Suomessa oli noin 189 000 yhden hengen kotitaloutta, vuonna 2020 näiden kotitalouksien määrä oli noussut 1,25 miljoonaan. Yhden hengen kotitalouksien osuus oli vuonna 1960 noin 16 prosenttia ja vuonna 2020 jo 45 prosenttia kaikista asuntokunnista. Samalla ajanjaksolla asuntokunnan keskikoko pienentyi 3,34 henkilöstä 1,96 henkilöön.²

Yksinasuvat voidaan nähdä sodanjälkeisen yhteiskuntapolitiikan väliinpuotajina. Hyvinvointivaltiota rakennettiin tietynlaisen perhekäsityksen varaan, eivätkä esimerkiksi yksin asuvat työikäiset olleet asuntopolitiikan kohderyhmää sotien jälkeen. Vaikka tällainen painotus on edelleenkin vallalla, sosiologi Veronica Stolte-Heiskasen jo vuonna 1968 julkaisema artikkeli ”Unohdettu vähemmistö – Yksinäiset perheettömät”³ sisältää nykypäivänkin näkökulmasta ajankohtaisia huomioita yhteiskunnan perhekeskeisyydestä ja yksinasuvien syrjinnästä. Samoin SDP:n poliitikko Ilkka Taipale tunnisti vuonna 1982 valmistuneessa sosiaalilääketieteen väitöskirjassaan yhteyden miesten yksinasumisen ja huono-osaisuuden välillä, joka kuitenkin jäi yhteiskuntapolitiikassa näkymättömäksi.⁴

Vaikka yksinasuminen pitkälti ohitettiin 1900-luvun loppupuolen yhteiskuntapolitiikassa, tehtiin yksinasuvien asemaan myös tasa-arvoa vahvistavia uudistuksia. 1930-luvulla säädetty ”vanhanpojan ja vanhanpiian vero” poistettiin vuonna 1975. Kyseinen laki syrji räikeällä tavalla yksinasuvia ja lapsettomia pariskuntia verottamalla heitä ankarammin kuin perheellisiä. 1950-luvulla säädetty kansaneläkelaki huomioi yksinasuvat pariskuntia hieman korkeammalla kansaneläkkeellä aikana, jolloin eläkeläisten asumistukea ei vielä ollut.⁵ Suurten kaupunkien ja järjestöjen vuonna 1985 perustama Y-säätiö luotiin vastaamaan yksinasuvien ja asunnottomien asumistarpeisiin. Vuonna 1994 verotuksesta poistettiin erinäisiä perhepoliittisia verovähennyksiä, jonka jälkeen verotus on kohdellut yksinasuvia ja ei-yksinasuvia pääosin tasaveroisesti. Monien uudistusten takana on ollut pyrkimys kohentaa naisten asemaa.

Vaikka 2000-luvulla yksinasuvien suhteellinen määrä väestöstä on kasvanut voimakkaasti, kasvu ei ole johtanut merkittäviin yhteiskunnallisiin uudistuksiin. Kuten aikaisempina vuosikymmeninä, politiikkapuhetta ja toimintaa määrittää vahva perhekeskeisyys, jossa puolueet ja muut yhteiskunnalliset toimijat keskittyvät etenkin lapsiperheitä koskeviin kysymyksiin. Yksinasuminen on nähty tilastointikategorioita myöten korostuneesti elinvaiheena lapsuuden kodista muuttamisen jälkeen ennen perheen perustamista ja jälleen vanhuudessa puolison menettäyttyä. Kuitenkin Suomen yksinasuvista noin puoli miljoonaa kuuluu työikäiseen, 30–64-vuotiaiden ikäluokkaan. Vaikka yksinasuminen kestää keskimäärin neljästä viiteen vuotta, joillekin se on pysyvää.⁶ Finsex-aineiston perusteella koko aikuiselämänsä yksin asuvien osuus on Suomessa noin kuusi prosenttia. Tämä on noin 335 000 ihmistä.

Julkaisumme tarkoitus on nostaa politiikan katveeseen jäänyt yksinasuvien ryhmä esiin. Suomessa on edelleen lainsäädäntöä, joka syrjii yksinasuvia. Yksinasuvien tarpeita ei huomioida riittävästi politiikassa eikä hyvinvointivaltion palveluissa.

¹ Ks. Eeva 2014, 3–5; Väliniemi-Laurson 2016, 7; Borg & Keskinen 2016, 12–16.

² Suomen virallinen tilasto 2020a: Asunnot ja asuinolot.

³ Stolte-Heiskanen 1968.

⁴ Taipale 1982, 203–218.

⁵ Mukkila, Tervola & Moisio 2015, 38.

⁶ Ks. Terämä et al. 2018, 62–64.

Haastattelututkimuksista tiedämme, että monet yksinasuvat kokevat yhteiskunnan asenteet syrjiviksi. Luomme aiheeseen yleiskatsauksen: yksinasumisen asemaan politiikassa, yksinasuvien toimeentuloon, yksinasuvien kohteluun yhteiskunnan instituutioiden taholta ja yksinasuvien omiin toiveisiin. Tarkastelemme lyhyesti myös yksinasuvien asemaa koronakriisin aikana. Lopuksi teemme ehdotuksia siitä, miten yksinasuvien asema voitaisiin nykyistä paremmin huomioida poliittisessa päätöksenteossa.

YKSINASUVAT FAMILISMIN PURISTUKSESSA

Suomessa tehdyissä, pääasiassa tilastollisissa tutkimuksissa on korostettu yksinasuvien ryhmän moninaisuutta.⁷ Onkin totta, että yksinasuvissa on nuoria, keski-ikäisiä ja vanhoja, parisuhteessa olevia, eronneita ja koko aikuiselämänsä yksin asuneita, lapsen saaneita ja lapsettomia, rikkaita, keskituloisia ja köyhiä, maalla asuvia ja kaupunkilaisia, ja niin edelleen. Ryhmän moninaisuuden korostaminen peittää kuitenkin alleen sen, että myös yksinasuminen on määre edellä lueteltujen määreiden ohella. On olemassa nuorisopolitiikkaa, vaikka nuoret ovat keskenään erilaisia ja erilaisissa elämäntilanteissa. Samoin on perhepolitiikkaa huolimatta siitä, että perheet ovat varsin moninaisia ja keskenään erilaisissa tilanteissa.

Yksinasuvien näkymättömyys politiikassa tulee selväksi, kun sitä verrataan lapsiperheiden tilanteeseen. Perheiden tukeminen on laajasti hyväksytty poliittinen tavoite Suomessa. Perheiden tukemisen ympärille on kehittynyt paljon lainsäädäntöä ja perhe-etuuksia. Perheille tarjotaan taloudellista tukea, palveluita ja perhevapaita. Lapsista aiheutuvia kustannuksia tasataan monin tavoin, ja yhteiskunnan roolia lasten hyvinvoinnin turvaamisessa korostetaan. Lapsilisän tarkoituksena on tasata lapsiperheiden ja lapsettomien pariskuntien ja muiden välistä eriarvoisuutta. Myös verotuksessa lasten vanhemmat saavat lapsivähennyksen. Julkisella rahoituksella toimii lukuisia perhejärjestöjä.

Perhekeskeisen yhteiskuntapolitiikan voi nähdä keinona huolehtia lasten hyvinvoinnista ja siten kaikille tasa-arvoisten lähtökohtien luomisena, mikä on sinänsä tärkeä ja kannatettava tavoite. On kuitenkin syytä tarkastella, mitä tällainen painotus tarkoittaa niille, joilla ei ole puolisoa tai lapsia. Arja Mäkinen kuvaa yksin asuvia naisia käsittelevässä väitöskirjassaan familistista ihannetta, joka korostaa ydinperhettä yhteiskunnan perusyksikkönä. Tässä ajattelussa parisuhteen muodostavat nainen ja mies solmivat avioliiton ja saavat lapsia, ja elämänvaiheet rytmittyvät tämän toiminnan ympärille.⁸ Ihanne on olemassa, vaikka perheetkin ovat huomattavasti monimuotoisempia kuin ihanne antaa ymmärtää.⁹ Myös yksilön paikka yhteiskunnassa määrittyy suhteessa perheeseen, jolloin yksinasuva nähdään Mäkisen mukaan helposti perheen negaationa: lapsettomana, puolisoittomana. Yhteiskuntapolitiikan mallina toimivat kuvaukset elämäntilanteesta eivät tavoita yksinasuvien todellisuutta.¹⁰

Rachel Buddeberg ja Bella DePaulo menevät pidemmälle ja puhuvat yksinasuvien stereotyyppittämisestä, leimaamisesta ja syrjinnästä. He nimeävät tämän singlismiksi (*singlism*), jonka vastinparina on avioliitossa oleville jaettavat etuoikeudet (*marital privilege*).¹¹ Myös Eija Maarit Ojalan ja Osmo Kontulan tutkimuksesta selviää, että monet aikuisikänsä yksin asuneet suomalaiset kokevat tullessaan syrjäytetyiksi perhekeskeisestä kulttuurista. Vaikka yksineläjät ovat osa yhteisöä, monet eivät kuitenkaan koe olevansa yhteisön tervetulleita ja täysivaltaisia jäseniä. Ojalan ja Kontulan tutkimus keskittyi keski-ikäisiin (35–54-vuotiaat) yksineläjiin, jotka eivät olleet koskaan

⁷ Ks. Kauppinen et al. 2014; Terämä et al. 2018.

⁸ Mäkinen 2008, 36; ks. myös Ojala & Kontula 2002, 18.

⁹ Ks. Monimuotoiset perheet 2021.

¹⁰ Mäkinen 2008, 31, 37 & 40.

¹¹ Buddeberg & DePaulo 2015.

YKSINASUVAT OVAT MONINAINEN JOUKKO.

eläneet avo- tai avioliitossa. Tämä on yksinasuvien alaryhmä, jonka jäsenten kokemus kulttuurisesta ulossulkemisesta on todennäköisesti erilainen kuin vaikkapa eronneen perheenäidin, jonka lapset asuvat vuoroviikoin toisella vanhemmalla.

Ojala ja Kontula kirjoittavat kiinnostavasti, että vaikka monet heidän tutkimistaan yksineläjistä protestoivat tällaista suhtautumista vastaan, he kuitenkin käytännössä alistuvat osaansa ilman julkilausuttua protestia. Juuri protestoimattomuus tekee ryhmästä kulttuurisesti syrjäytetyn; protestoiminen taas toisi yksinasuvat näkyville ja siten kiinnittäisi heidät tiiviimmin yhteisöön.¹²

Yksinasumista käsiteltäessä on syytä täsmentää terminologiaa. Tämä julkaisu keskittyy ennen kaikkea yksinasumiseen, eli ihmisiin, jotka asuvat asunnossaan yksin ja muodostavat yhden hengen kotitalouden. Yksinasuvalla voi olla parisuhde ja myös eri osoitteessa asuva tai aikuinen lapsi. Sen sijaan yksinhuoltaja ei ole yksinasuva.¹³ Ryhmänä yksinasuvat ovat moninainen joukko: kategoriaan voi lukeutua nuoria opiskelijoita, työssäkäyviä keski-ikäisiä tai leskeksi jääneitä vanhuksia.

Yksinasuvista voidaan erottaa erilliseksi ryhmäksi yksinelävät. Yksineläminen liittyy ennen kaikkea sosiaalisiin suhteisiin: sillä tarkoitetaan ilman huollettavia lapsia ja puolisoa eläviä. Yksinelävä voi asua muiden ihmisten kanssa esimerkiksi yhteisasunnossa tai aikuisena vanhempiansa kanssa. Hänellä voi olla myös parisuhde, jos kyse ei ole avo- tai avioliitosta. Yhteishuoltajuus, jossa lapsi asuu vuorotellen vanhempiansa luona, on rajatapaus yksinelämisen näkökulmasta. Tilastoinnin näkökulmasta sekä yksinasuva että yksineläjä katsotaan yhden hengen kotitalouksiksi.¹⁴

Yksinasumisen yhteydessä puhutaan usein myös yksinäisyydestä. Yksinasuminen ja yksinäisyys ovat eri asioita. Ne liittyvät toisiinsa kyllä siinä mielessä, että yksinasuvat tuntevat itsensä yksinäisiksi useammin kuin parisuhteessa elävät.¹⁵ Yksinäisyys ei kuitenkaan ole sama asia kuin yksinasuminen. Yksinäisyydellä voidaan tarkoittaa sosiaalista eristyneisyyttä tai subjektiivista yksinäisyyden kokemusta. Ihminen on sosiaalisesti eristynyt, jos hänellä ei ole läheistä ihmistä, jolle luottaisi yksityisimmät asiansa. Sosiaalisesti eristynyt voi olla, vaikka ei kokisi itseään yksinäiseksi.¹⁶ Subjektiivinen yksinäisyyden kokemus taas saattaa koskettaa ihmistä missä tahansa elämäntilanteessa tai -vaiheessa. Yksinasuva ei välttämättä ole sosiaalisesti eristynyt tai koe itseään yksinäiseksi, ja toisaalta parisuhteessa asuva ja alaikäisten lasten huoltaja voi olla yksinäinen.

Yksinasumiseen liittyy taloudellisia riskejä ja institutionaalista syrjintää, jotka asettavat yksinasuvat erivertaiseen asemaan suhteessa ei-yksinasuviin. Näin on riippumatta siitä, millaiset heidän sosiaaliset suhteensa ovat. Kuvaamme jäljempänä näitä riskejä ja yksinasuvien asemaa instituutioissa. Kuvaamme myös lyhyesti yksinasuvien kokemuksia Osmo Kontulan tutkimuksiin nojautuen. Keskitymme yksinasuviin yläkategoriana, emmekä paneudu yksinasuvien erilaisiin alaryhmiin, kuten esimerkiksi opiskelijoihin, työikäisiin tai eläkeläisiin. Näitä ryhmiä yhdistää yksin asuminen, mutta niitä koskevat myös ryhmäkohtaiset kysymykset. On kuitenkin huomion arvoista, että siinä missä vanhus- ja opiskelijapolitiikka jossain määrin huomioi näiden ryhmien tarpeita, työikäiset ja lapsettomat yksinasuvat jäävät helposti edellä kuvatun familismin katveeseen erityisen syrjivällä tavalla.

12 Ojala & Kontula 2002, 133.

13 Borg 2016, 190.

14 Emt.

15 Ks. Kontula 2017. Kontulan tutkimuksessa yksineläminen rinnastetaan ilman parisuhdetta elämiseen, toisin kuin tässä.

16 Saari 2016, 14.

YKSINASUVAT PUOLUEIDEN POLITIIKASSA

Jonkinlainen yksinasumisen läpimurto politiikassa nähtiin hetkellisesti 2010-luvun puolivälissä, jolloin yksinasuminen, ja siihen kytketty yksinäisyys, nousi näkyviin valtakunnanpolitiikassa. Vuoden 2014 huhtikuussa Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ja Y-Säätiö lähestyivät valtiovarainministerinä toiminutta Jutta Urpilaista (sd.) esityksellä parlamentaarisen komitean perustamisesta, joka selvittäisi yksinasuvien sosiaalista asemaa ja sen parantamista. Urpilainen kannatti aloitetta elokuussa Aamulehden kirjoittamassaan kolumnissa.¹⁷

SDP:n vaihdettua puheenjohtajaa toukokuun 2014 puoluekokouksessa Urpilaisen seuraaja Antti Rinne jatkoi aiheen esillä pitämistä. Valtiovarainministeriö, jota Rinne nyt johti, teki yksin asuvia vanhuksia, lapsiperheitä ja talousarviokäytäntöjä koskevan selvityksen.¹⁸ Sosialidemokraattisen naisjärjestön vuoden 2015 eduskuntavaalitaivoitteissa oli useita yksinasuvien asemaan liittyviä tavoitteita, mukaan lukien yllä mainittu esitys parlamentaarisen komitean perustamisesta. SDP:ssä käynnistyi myös puolueen sisäinen yksinasumista koskeva ohjelmatyö, joka ei kuitenkaan tuottanut julkaistuja linjauksia.

SDP:n ohella erityisesti keskusta oli aloitteellinen yksinasumista käsittelevässä keskustelussa. Puolueen kesäkuussa 2014 julkaisema linjaus ”Yksi on yhtä paljon kuin kaksi” lähestyi yksinasumista toimeentulon ja hyvinvoinnin kautta.¹⁹ Suositukseen kuului muun muassa köyhyysriskin pienentäminen perusturvan korotusten ja työllisyystoimien kautta, yksin asuvien eläkeläisten takuueläkkeen korotusosan luominen, työasuntovähennysoikeuden muuttaminen sekä yksinasumisen huomioiminen julkisessa asuntotuotannossa.

Pienemmistä puolueista kristillisdemokraatit oli julkaissut yksinasuvien politiikkaohjelman jo osana eduskuntavaaliohjelmaansa 2011. Ohjelmassa vaadittiin muun muassa yksinasuvia koskevan tilastoinnin kehittämistä, yksinasuvien köyhyyden vähentämistä, palveluiden parantamista, syrjivän lainsäädännön muuttamista ja yksinasuvia paremmin huomioivaa asuntotuotantoa.²⁰ Kristillisdemokraatit palasi aiheeseen vuonna 2019, jolloin se julkaisi eduskuntavaalien alla ohjelmaperin otsikolla ”Yksinasuminen yleistyy – kasvaako yksinäisyys?”²¹ Laaja, yksinasumista ja yksinäisyyttä käsittelevä ohjelma sisältää toimenpide-ehdotuksia muun muassa yksinasuvien taloudellisen tilanteen ja sosiaaliturvan parantamiseksi.

THL:n vuonna 2014 julkaisema tilastollinen selvitys yksinasuvien hyvinvoinnista osoitti yksinasuvien olevan keskimäärin heikommassa asemassa eri elämäntilanteilla, esimerkiksi toimeentulon ja terveyden saralla.²² Selvitys vastasi osaltaan yksinasumista käsittelevän tiedon puutteeseen, joka oli muodostanut yhden esteen aiheesta käytävälle julkiselle keskustelulle. Samaa puutetta korjasi Helsingin kaupungin tietokeskuksen raportti ”Yksin kaupungissa”, jonka yhteyteen perustettiin samannimiset verkkosivut.²³ Raportti ja verkkosivut keräsivät kattavasti tietoa yksin-

17 Urpilainen 2014.

18 Valtiovarainministeriö 2015.

19 Suomen Keskusta 2014.

20 Kristillisdemokraatit 2011.

21 Kristillisdemokraattinen eduskuntaryhmä 2019.

22 Ks. Kauppinen et al. 2014.

23 Ks. Väliniemi-Laurson et al. (toim.) 2016. Verkkosivut ovat osoitteessa www.yksinkaupungissa.fi.

JONKINLAINEN YKSINASUMISEN LÄPIMURTO POLITIIKASSA
NÄHTIIN HETKELLISESTI 2010-LUVUN PUOLIVÄLISSÄ.

asumisesta ja sen alueellisuudesta, yksinasumisesta eri väestöryhmissä, yksinasuvien hyvinvoinnista ja elämäntyylistä sekä yksinasuvien taloudesta.

Vuodet 2014–2015 ovat jälkikäteen nähtävissä poliittisen ja mediahuomion huippukohtana, jolloin yksinasumiseen ja yksinäisyyteen kohdistui yhteiskunnallista huomiota ja odotuksia. Näitä odotuksia ei kuitenkaan lunastettu, ja aihe jäi polttavampien poliittisten teemojen jalkoihin. Yksinasuminen ei kuitenkaan täysin kadonnut politiikasta vuoden 2015 jälkeen. Juha Sipilän (kesk.) vuosina 2015–2019 toimineen hallituksen ohjelmaan kirjattiin päätös selvittää yksinasuvien asemaa. Kirjaus johti Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan vuonna 2018 julkaisemaan kattavaan raporttiin ”Yksin osana elinkaarta” (ns. YSI-raportti).²⁴ Raportti tarkastelee yksinasumista nojautuen pääasiassa tilastoihin mutta hyödyntää myös laadullisia aineistoja koskien yksinasuvien kokemuksia.

Yksinasumiseen kohdistuvasta kiinnostuksesta kertovat myös eduskunnassa tehdyt aloitteet ja kysymykset. 2010-luvulla yksinasuvien asemaan liittyviä kysymyksiä ovat esittäneet ainakin SDP:n, keskustan, perussuomalaisen ja vihreiden kansanedustajat. Selvästi suurin kiinnostuksen aihe on ollut työasuntovähennys, joka asettaa perheellisen ja yksinasuvan erilaiseen asemaan haettaessa tuloverotuksen vähennystä toisella paikkakunnalla sijaitsevan työasunnon perusteella. Valtiovarainministerit ovat järjestelmällisesti torjuneet kansanedustajien esitykset lain muuttamisesta.

Omalta osaltaan yksinasumista on pitänyt esillä myös yksinäisyyteen liittyvä julkinen keskustelu. Vaikka yksinasuminen ja yksinäisyys on syytä pitää analyttisesti erillisinä käsitteinä, arkikäytössä ne sekoittuvat herkästi. Esimerkiksi professori Niina Junttilan ja professori Juho Saaren 2010-luvulla julkaisemat yksinäisyystutkimukset ovat välillisesti pitäneet yllä kiinnostusta yksinasumiseen yhteiskunnallisena kysymyksenä.²⁵ Yksinäisyyttä käsiteltiin myös keväällä 2015 silloisen sosiaali- ja terveysministeri Laura Rädyn (kok.) järjestämässä Yksinäisyysfoorumiksi nimetyssä asiantuntijaseminaarissa, jossa Rätty painotti yksinäisyyden merkitystä yhteiskunnallisena ongelmana.

Tämän lyhyen katsauksen pohjalta voidaan todeta, että 2010-luvulla tapahtui hetkellinen yksinasumisen esilletulo politiikassa ja mediassa. Sen konkreettisin seuraus oli yksinasumisesta tehdyt tutkimukset, jotka lisäsivät tietämystä aiheesta. Yleisestä kiinnostuksesta ja kertyneestä tutkimustiedosta huolimatta uudistukset ovat toistaiseksi jääneet tekemättä.

YKSINASUVIEN HYVINVOINTI JA TOIMEENTULO

Eriarvoisuustutkimuksessa on pitkään oletettu, että samaa koulutustasoa ja luokkataustaa korostava parinvalinta syventää yhteiskunnan taloudellista eriarvoisuutta. Kun matalasti koulutetut ja vähän tienaavat pariutuvat keskenään, heidän sosioekonominen asemansa on suhteessa heikompi kuin korkeasti koulutettujen ja hyvätuloisten pariskuntien. Tuoreessa tutkimuksessa nostetaan kuitenkin esille, että merkittävämpää on, onko parisuhdetta ylipäättään. Näin on erityisesti naisten kohdalla.²⁶ Tämä tutkimustieto haastaa tarkastelemaan yksinasumiseen liittyvää eriarvoisuutta entistä vakavammin.

Edellä mainituissa, aiemmin 2000-luvulla tehdyissä tutkimuksissa on käynyt selkeästi ilmi, että yksinasuvien hyvinvoinnissa on puutteita useammin kuin muissa kotitaloustyypeissä elävillä. Erot ovat paikoin rajuja. Yksinasuvien työikäisten mies-

²⁴ Terämä et al. 2018.

²⁵ Esim. Junttila 2018; Saari (toim.) 2016.

²⁶ Erola & Kilpi-Jakonen 2021.

ten kuolleisuus oli kolminkertainen ja naisten kaksinkertainen avioliitossa eläviin verrattuna vuosina 1996–2000. Alkoholikuolleisuus, itsemurhat ja muut tapaturmais- set ja väkivaltaiset kuolemansyyt ovat huomattavasti yleisempiä yksinasuvilla kuin muilla. Yksinasuvat vähintään 30-vuotiaat kokevat hyvinvointinsa ja toimintakykynsä hyväksi harvemmin kuin parisuhteessa asuvat. Nuoret alle 30-vuotiaat yksinasuvat miehet ovat kokeneet vakavaa masennusta moninkertaisesti verrattuna avo- ja avioliitossa oleviin, ja saman ikäluokan yksinasuvat naisetkin kaksinkertaisesti. Yksinasuvat työikäiset myös arvioivat työkykynsä heikommaksi kuin parisuhteessa asuvat.²⁷

Yksinasuvat kokevat itsensä kaksi kertaa todennäköisemmin yksinäisiksi kuin pariskunnat. Yksinasuvista työikäisistä yksinäiseksi itsensä kokee joskus tai jatku- vasti 40 prosenttia, kun pariskunnilla vastaava luku on alle 20 prosenttia. Fyysisellä, psyykkisellä ja sosiaalisella ulottuvuudella mitattuna elämänlaatu on yksinasuvilla heikompaa kuin muilla. Yksinasuvat ovat keskimääräistä tyytymättömpiä elä- mään. Myös luottamusta toisiin tunnetaan vähemmän.²⁸

Syy-seuraussuhteet yksinasumisen, yksinäisyyden sekä fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin välillä ovat liian monimutkaisia tässä julkaisussa käsiteltäväksi. On kuitenkin selvää, että yksinasumiseen liittyy merkittäviä tilastollisia riskitekijöitä.

Hyvinvointivaikutusten ohella tutkimustiedosta käy ilmi, että yksinasuvat (ja yksinhuoltajat) ovat muita useammin köyhiä kuin muut sekä suhteellista köy- hyyttä että minimibudjettiin perustuvaa köyhyyttä tarkasteltaessa.²⁹ Seuraavassa tarkastellaan yksinasuvien tuloja ja varallisuutta sekä köyhyys- tai syrjäytymisriskiä kotitalouden koon perusteella, samoin perustoimeentulotuen jakautumista asunto- kunnittain Tilastokeskuksen tilastoihin nojautuen. Tilastoista esiin piirtyvä kuva luo yhden tärkeän perustelun sille, miksi yksinasuvat pitäisi huomioida päätöksenteossa nykyistä paremmin.

Tulot ja varallisuus

Käytettävissä olevat rahavarat ovat yksinasuvilla henkeä kohden pienemmät kuin lapsettomilla pariskunnilla. Kuviossa 1 on esitetty kotitalouksien käytettävissä olevien rahatulojen kehitys vuosina 1989–2019 kulutusyksikköä kohden. Kulutusyksiköittäin tarkastelu mahdollistaa kooltaan ja rakenteeltaan erilaisten kotitalouksien vertailun. Koko tarkastelujaksolla yksinhuoltajatalouksien ja yhden hengen talouksien käytettä- vissä olevat tulot ovat olleet matalammat kuin kotitalouksilla keskimäärin. Erot ovat myös kasvaneet. Kaikkein parhaimmat tulot ovat lapsettomilla pareilla. Esimerkiksi vuonna 2019 kotitalouksien käytettävissä olevat tulot olivat keskimäärin noin 28 000 euroa kulutusyksikköä kohden, kun yhden hengen talouksissa tulot olivat vajaat 23 000 euroa. Lapsettomalla pariskunnalla tulot kulutusyksikköä kohden olivat noin 34 500 euroa.

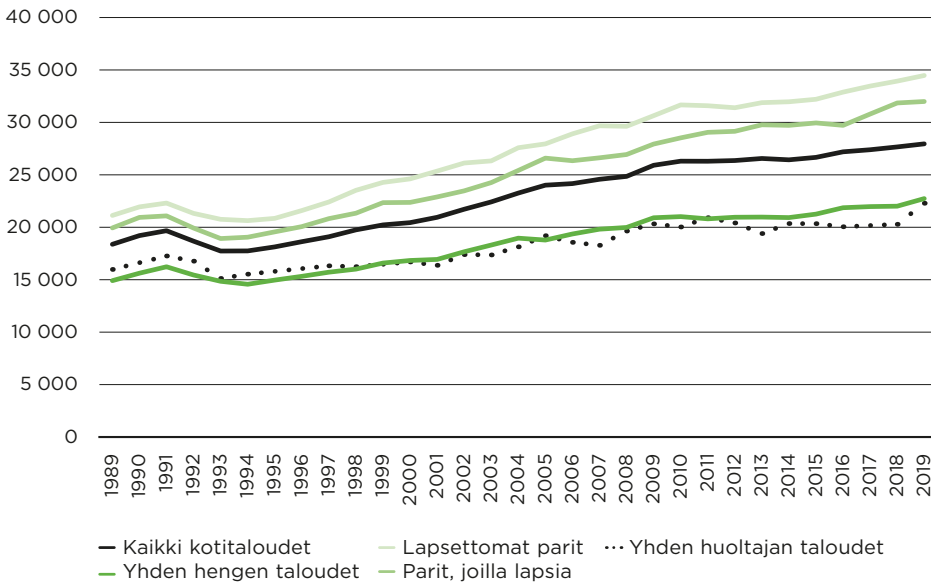
27 Kauppinen et al. 2014, 28–33.

28 Emt, 36–37.

29 Mukkila et al. 2019, 87.

YKSINASUMISEEN LIITTYY MERKITTÄVIÄ
TILASTOLLISIA RISKITEKIJÖITÄ.

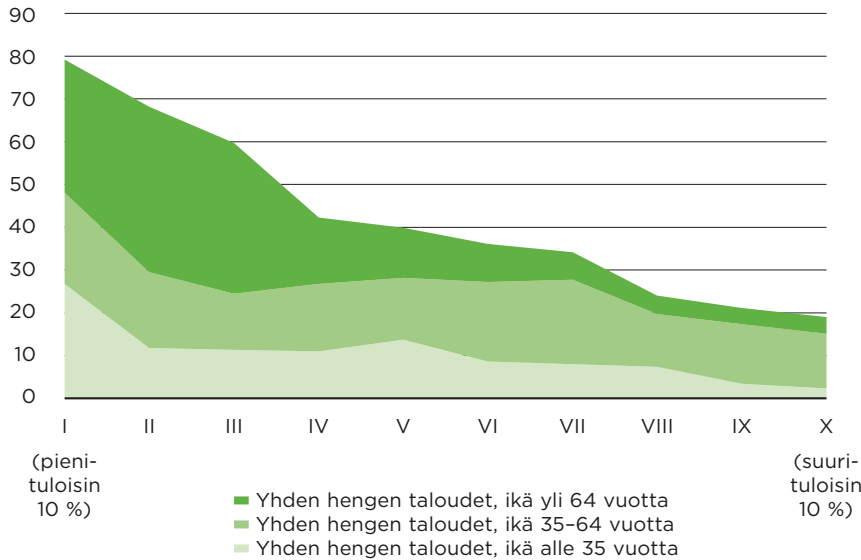
Kuvio 1. Kotitalouksien käytettävissä olevat tulot (mediaani) kulutusyksikköä kohden 1989–2019, euroa

Lähde: Tilastokeskus, tulojakotilasto.

Yhden hengen kotitalouksien tulot ovat myös pienemmät, kun tarkastellaan eri kotitaloustyyppien osuuksia tulokymmenyksissä. Kuviossa 2 on esitetty tulokymmenysten jakautuminen kotitaloustyyppin ja iän mukaan vuonna 2019. Kuviosta huomataan, että pienituloisimmassa kymmenyksessä peräti 79 prosenttia kotitalouksista on yhden hengen kotitalouksia. Yhden hengen kotitalouksien osuus pienenee, kun siirrytään suurempiin tulokymmenyksiin. Yksinasuvien yliedustus pienemmissä tulokymmenyksissä syntyy erityisesti alle 35- ja yli 64-vuotiaista. Kuitenkin myös 35–64-vuotiaiden yksinasuvien osuus pienenee, mitä suurempiin tulokymmenyksiin mennään. Pienimmässä tulokymmenyksessä tämän ikäryhmän yksinasuvien osuus on 21 prosenttia, ja suurimmassa tulokymmenyksessä 12,8 prosenttia. Kahdessa ylimässä tulokymmenyksessä (9.–10.) lapsettomat parit ovat suurin ryhmä.

Kuvio 2. Yksinasuvat tulokymmenyksissä, % (2019)

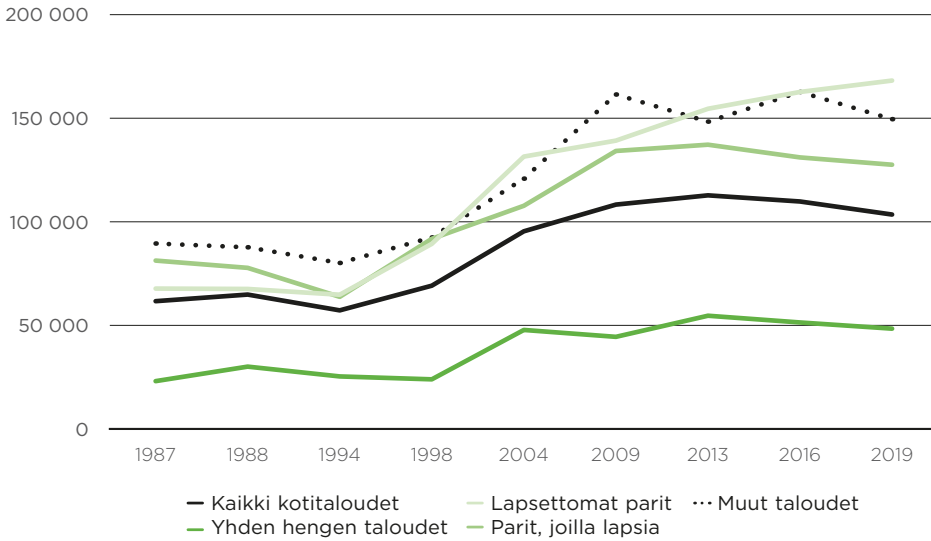
Lähde: Tilastokeskus, tulonjakotilasto.

Kokonaiskuva tarkentuu edelleen, kun asiaa tarkastelee elinkaaritulojen näkökulmasta. Suuren osan elämästään yksin asuneiden tulot ovat hieman matalammat kuin muiden. Kun katsotaan sukupuolia erikseen, miesten keskinäiset erot ovat todella suuret. Mitä pidempään mies on asunut yksin, sitä pienemmät hänen tulonsa ovat. Yli 20 vuotta yksin asuneiden miesten tulot ovat keskimäärin neljänneksen pienemmät kuin alle yhden vuoden yksin asuneiden miesten tulot. Naisten kohdalla yksinasuvien tulot taas ovat hieman korkeammat, jos nainen on asunut pitkään yksin kuin jos hän on asunut yksin vain vähän aikaa. Ero ei ole kuitenkaan kovin suuri. Joissakin ikäryhmissä pitkään yksin asuneiden naisten tulot saattavat jopa olla hieman korkeammat kuin pitkään yksin asuneiden miesten, mutta tämä koskee vain yli 20 vuotta yksin asuneita. Naisten tulot ovat miesten tuloja selkeästi pienemmät kaikkien niiden osalta, jotka ovat asuneet yksin alle 20 vuotta. Alle yhden vuoden yksin asuneiden miesten ja naisten välinen tuloero on myös suurempi kuin alle yhden vuoden ja yli 20 vuotta yksin asuneiden miesten kesken.³⁰

30 Terämä et al. 2018, 67–68.

Varallisuudessa yksinasuvien asema on heikko suhteessa pariskuntiin. Vuonna 2019 yksinasuvien kotitalouksien nettovarallisuus oli keskimäärin (mediaani) 48 912 euroa, kun lapsettomalla pariskunnalla nettovarallisuutta oli keskimäärin 168 681 euroa. Parien, joilla on lapsia, nettovarallisuus oli keskimäärin 128 046. Ero yksinasuvien ja lapsettomien pariskuntien kesken on varsin suuri. Erot ovat kasvaneet 1990-luvun puolivälistä lähtien ja kaikista suotuisinta nettovarallisuuden kehitys on ollut lapsettomilla pariskunnilla (ks. kuvio 3).

Kuvio 3. Keskimääräinen nettovarallisuus kotitalouden mukaan 1987–2019

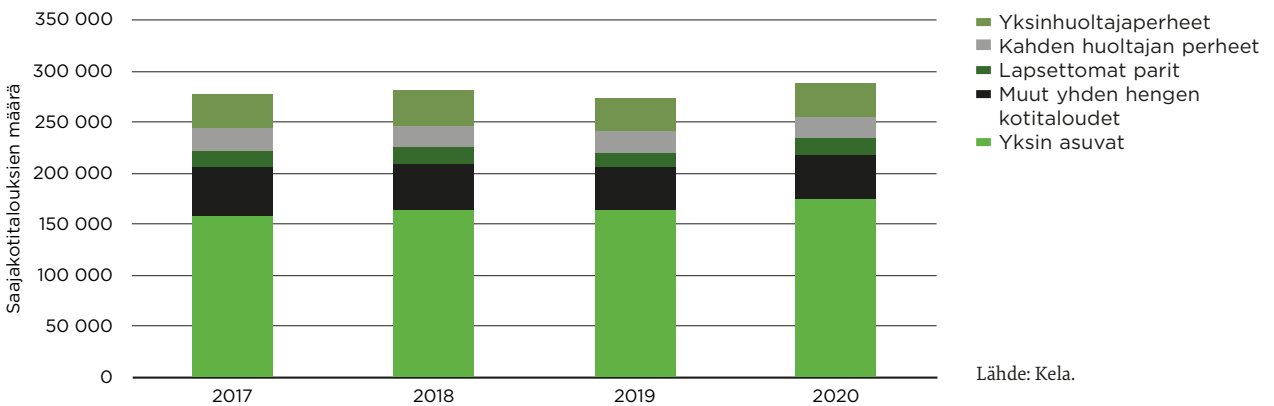
Lähde: Tilastokeskus, kotitalouksien varallisuus.

Perustoimeentulotuki

Vuonna 2020 peräti kolme neljästä perustoimeentulotuen saajakotitaloudesta oli yhden hengen kotitalouksia. Tähän ryhmään lasketaan paitsi yksin asuvat, myös muiden (esim. sisarusten tai ystävien) kanssa asuvat sekä vanhempiensa luona asuvat. Kun katsotaan täysin yksin asuvia, heidän osuutensa perustoimeentulotuen saajista on noin 60 prosenttia. Verrattuna kolmeen edeltävään vuoteen saajaryhmien väliset osuudet ovat pysyneet suunnilleen samoina. Pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna yksinasuvien osuus toimeentuloa pitkäaikaisesti saaneista on selkeästi kasvanut: vuonna 1991 yksinasuvien miesten osuus pitkäaikaisen toimeentulotuen saajista oli 6,3 prosenttia ja vuonna 2016 jo 13,9 prosenttia. Naisissa vastaavat luvut ovat 2,8 (1991) ja 7,8 prosenttia (2016).³¹

³¹ Terämä et al. 2018, 92.

Kuvio 4. Perustoimeentulotuen saajakotitaloudet

Lähde: Kela.

Köyhyys- tai syrjäytymisriski

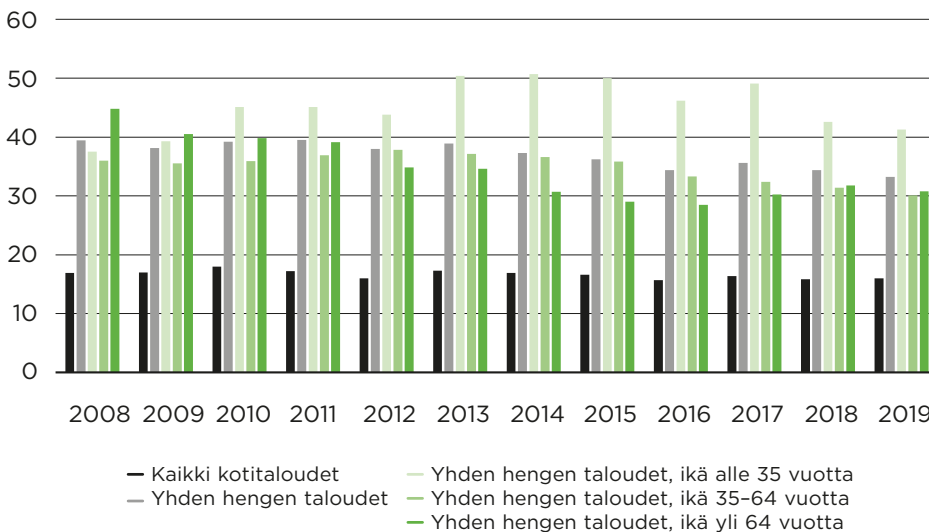
Noin kolmannes yksinasuvista oli köyhyys- tai syrjäytymisriskissä vuonna 2019, ja tämä osuus oli sama myös yksinhuoltajilla. Tilastokeskuksen määritelmän mukaan ”[h]enkilö on köyhyys- tai syrjäytymisriskissä, jos hänen kotitaloutensa on pientuloinen, kokee vakavaa aineellista puutetta tai kuuluu vajaatyöllisiin kotitalouksiin”. Pareista, joilla oli lapsia, köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien osuus oli noin kymmenen prosenttia. Lapsettomilla pareilla vastaava osuus oli noin seitsemän prosenttia. Koko väestössä köyhyys- tai syrjäytymisriski oli 16 prosenttia.³²

Yksinasuvat ovat erityisessä köyhyys- tai syrjäytymisriskissä kaikissa ikäryhmissä, mutta viimeisen kymmenen vuoden aikana alle 35-vuotiaiden osuus on tässä suhteessa korostunut. ”Huippuvuonna” 2014 peräti hieman yli puolet alle 35-vuotiaista yksinasuvista oli köyhyys- tai syrjäytymisriskissä. Opiskelijoiden suuri määrä tässä ikäryhmässä selittää tätä osin, mutta toisaalta ennen vuotta 2010 alle 35-vuotiaista yksinasuvista oli köyhyys- tai syrjäytymisriskissä ”vain” hieman alle 40 prosenttia. Lähemmäs 40:tä prosenttia on päästy myös viime vuosina.³³

32 Suomen virallinen tilasto (SVT): Elinolotilasto.

33 Suomen virallinen tilasto (SVT): Elinolotilasto.

Kuvio 5. Köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevat ikäryhmän mukaan 2008–2019, %

Lähde: Tilastokeskus, elinolotilasto.

Vielä vuonna 2008 suurin köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien yksinasuvien ryhmä oli yli 64-vuotiaat eli pääasiassa eläkeläiset. Tuolloin peräti 45 prosenttia yli 64-vuotiaista yksinasuvista oli köyhyysriskissä tai riskissä syrjäytyä. Tilanne on heidän osaltaan sittemmin hieman helpottanut, sillä köyhyys- tai syrjäytymisriskissä yksinasuvista yli 64-vuotiaista on viimeisimmän tilaston (2019) mukaan 31 prosenttia. Luku on silti varsin suuri. Huomattavaa on myös, että 2010-luvulla on ollut vuosia, jolloin työikäisten 35–64-vuotiaiden köyhyys- tai syrjäytymisriski on ollut suurempi kuin yli 64-vuotiaiden. Viimeisimmässä tilastossa näiden kahden ikäryhmän köyhyys- tai syrjäytymisriski on ollut suunnilleen samansuuruinen.³⁴

34 Suomen virallinen tilasto (SVT): Elinolotilasto.

35–64-vuotiaiden yksinasuvien köyhyys- ja syrjäytymisriskin yleisyydestä voidaan päätellä, että yksinasuvien köyhyydessä ja syrjäytymisessä ei ole kyse pelkästään nuoruuden ja vanhuuden elämänvaiheista ja niihin liittyvistä etuuksista, vaan myös muista tekijöistä. Yksinasuminen altistaa ihmisen taloudelliselle haavoittuvuudelle. Syy on yksinkertainen: kun kotitaloudessa on kaksi tai useampia tulonsaajia, on esimerkiksi työttömyyden, lomautuksen tai yritystoiminnan kaatumisen riskit hajautettu useamman ihmisen kesken. Yhden henkilön kotitaloudessa työttömyydellä tai muulla taloudellisella vastoinkäymisellä on suhteessa suurempi vaikutus toimeentuloon. ”Yksin osana elinkaarta” -raportin mukaan esimerkiksi työttömistä yksinasuvista 20–64-vuotiaista lähes puolet oli kokenut toimeentulovaikeuksia, kun ei-yksinasuvien kohdalla toimeentulovaikeuksia oli kokenut noin neljännes. Toisaalta myös työlliset yksinasuvat kokevat toimeentulovaikeuksia muita useammin. Tämä kuvastaa elinkustannusten luomaa painetta yksinasuvien taloudessa. Lisäksi 35–64-vuotiailla yksinasuvilla työttömyys on yleisempää kuin samassa ikäryhmässä olevilla ei-yksinasuvilla. Työttömyyden tai toimeentulo-ongelmien kohdatessa yksinasuminen muodostaa lisäriskin ihmisen hyvinvoinnille.³⁵

Lisäpainetta yksinasuvien talouteen tuo se, että pitkään yksin asuneet asuvat muita useammin vuokralla. Kun yksinasuvat asuvat usein kaupunkien keskustoissa,³⁶ asumisen kallistuminen siirtyy vuokralaisten maksettavaksi. Kaikista yksin asuvista lähes puolet asuu vuokralla, kun koko väestöstä vuokralla asuu noin neljännes.³⁷ Tämäkin seikka korostaa sitä, että tilastollisesti tarkasteltuna yksinasuvien ongelma ei ole pelkästään tulojen pienuus vaan myös elinkustannusten suuruus. Näin on siitakin huolimatta, että esimerkiksi asumisstandardeja tarkastellessa yksinasuvat asuvat muuta väestöä useammin ahtaasti.³⁸ Yksinasuvat asuvat siis muita pienemmissä kodeissa silloinkin, kun asunnon koko suhteutetaan asukkaiden lukumäärään, mutta siitä huolimatta heidän toimeentulonsa on muuta väestöä useammin koetuksella.

35 Terämä et al. 2018, 75–76, 82.

36 Ks. emt, 21. Yksinasuvat asuvat keskimääräistä useammin sisemmillä kaupunkialueilla. Maaseudulla he asuvat suunnilleen yhtä usein kuin ei-yksinasuvat. Ulommilla kaupunkialueilla yksinasuvat asuvat muita harvemmin.

37 Emt, 31.

38 Suomen virallinen tilasto (SVT): Elinolotilasto.

YKSINASUMINEN JA HYVINVOINTIVALTION INSTITUUTIT

Suomalainen vero- ja sosiaaliturvajärjestelmä on lähtökohtaisesti yksilökohtainen. Verot ja sosiaalietuudet kohdistuvat pääsääntöisesti yksilölle eivätkä perheelle tai kotitaloudelle. Joitakin yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta verojärjestelmä kohtelee verovelvollisia samoin riippumatta kotitalouden koosta. Enää ei ole käytössä korotettua veroa yksinasuvilla ja lapsettomille pariskunnille, ja puolisoita verotetaan erikseen. Lähtökohtana yksilökohtaisuuteen siirtymisessä on ollut ennen kaikkea sukupuolten välinen tasa-arvo: on haluttu kehittää järjestelmä, jossa puoliset eivät ole riippuvaisia toisistaan.³⁹

Kuitenkin järjestelmä kohtelee perheellisiä ja perheettömiä paikoin eri tavoin. Esimerkkinä yksinasuvien epäreilusta kohtelusta mainitaan usein työasuntovähennysverotuksessa. Työasuntovähennyksen tarkoituksena on kannustaa ottamaan työtä vastaan kaukaakin kodista. Perheellinen voi saada työasuntovähennystä silloin, kun työntekopaikka sijaitsee vähintään sadan kilometrin päässä kotoa ja hän vuokraa sitä varten toisen asunnon. Perheelliseksi katsotaan henkilö, joka asuu yhdessä puolisonsa tai alaikäisen lapsensa kanssa. Sen sijaan perheetön voi saada työasuntovähennystä vain siinä tapauksessa, että hänellä on kaksi työtä: sekä työntekopaikkakunnalla yli sadan kilometrin päässä että kotipaikkakunnallaan.⁴⁰ Verovähennyksen saamisen edellytykset ovat siis varsin erilaiset riippuen siitä, onko henkilö perheellinen vai ei.

39 Terämä et al. 2018, 91.

40 Ks. Vero 2019.

Yksinasuvan oletetaan toisella paikkakunnalla sijaitsevan lyhyenkin työsuhteen takia vuokraavan vakinaisen asuntonsa eteenpäin, mikäli hänellä ei ole työpaikkaa myös kotipaikkakunnallaan. Tilanne on ongelmallinen paitsi yhdenvertaisuuden näkökulmasta, myös työmarkkinoiden toimivuuden kannalta: yksinasuvilla on perheellisiä pienempi kannuste hakea ja ottaa vastaan työtä toiselta paikkakunnalta.

Toinen esimerkki on verotuksen kotitalousvähennys. Pariskunnan kummankin puolison on mahdollista vähentää kotitaloustyötä verotuksessa kotitalousvähennyksen enimmäismäärään saakka. Kun vuonna 2021 enimmäismäärä oli 2 250 euroa, yhdessä pariskunta saattoi vähentää yhteensä 4 500 euroa yhden vuoden aikana. Sen sijaan yksinasuvan vähennys voi olla vain 2 250 euroa, eli puolet pariskunnan vähennyksestä. Esimerkiksi 10 000 euron asuntoremontista pariskunta saa vähennettyä verotuksessa lähes puolet, yksinasuva vain neljänneksen.

Kolmas esimerkki perheellisen ja perheettömän erilaisesta kohtelusta on leskeneläke. Puolison kuoltua leskellä on oikeus leskeneläkkeeseen, jos pariskunnalla on tai on ollut yhteinen lapsi ja tietyt muut ehdot täyttyvät.⁴¹ Leskeneläkettä voi saada avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa ollut leskeksi jäänyt henkilö tietyin ehdoin myös siinä tapauksessa, että pariskunnalla ei ole yhteistä lasta. Tässä tapauksessa liiton on täytynyt kestää vähintään viisi vuotta, leskeksi jääneen on täytynyt olla avioituessaan tai parisuhteen rekisteröimishetkellä alle 50-vuotias ja puolison alle 65-vuotias, ja leskeksi jäämisen on pitänyt tapahtua vähintään 50-vuotiaana.⁴²

Leskeneläke on yksinasuvien näkökulmasta kaksijakoinen: se on eduksi parisuhteesta yksin jääneille, mutta pitkään yksin asuvat täyttävät sen saamisen ehdot vain hyvin harvoin. ”Yksin osana elinkaarta” -hanketta varten tehdyssä tarkastelussa havaittiin, että niistä, jotka eivät ole ikävuosina 27–54 asuneet lainkaan yksin, 80 prosenttia on leskeneläkkeen piirissä siinä mielessä, että he täyttävät leskeneläkkeen saamisen ehdot. Sen sijaan yli 20 vuotta yksineläneistä vain yksi prosentti täyttää leskeneläkkeen saamisen ehdot. Näin on siitakin huolimatta, että kaikki osallistuvat leskeneläkkeen kustannuksien kattamiseen eläkemaksujen maksamisen kautta. Leskeneläke on siis selkeä tulonsiirto pitkään yksinasuvilta muille.⁴³

Näiden esimerkkien lisäksi yksinasuvien heikompi asema näkyy sosiaaliturvajärjestelmässä. Oheisessa tietolaatikossa Kelan tutkija Tuija Korpela tarkastelee yksinasuvien sosiaaliturvaa viitebudjettien näkökulmasta. Hän kirjoittaa muun muassa, että pieniin palkkatuloihin perustuvaa ansiosidonnaista työttömyysturvaa saavan tulot yltyvät viitebudjetin tasolle vain omistusasunnossa, ja perusturva- tai vähimmäisetuuksilla olevien yksinasuvien tulot eivät kata viitebudjettien mukaista toimeentuloa missään asumismuodossa. Vaikka tilanne on samankaltainen myös muilla ryhmillä, toimeentulon vaje on suurin juuri yksinasuvilla.⁴⁴

⁴¹ Eläketurvakeskus 2021.

⁴² Kela 2021.

⁴³ Terämä et al. 2018, 73.

⁴⁴ Yksinasuvien toimeentulosta ks. myös Mukkila, Tervola & Moisio 2015.

YKSINASUVIEN SOSIAALITURVA

TUIJA KORPELA, tutkija, Kelan tutkimus

SOSIAALITURVAETUUKSIEN on tarkoitus turvata toimeentulo ihmisten kohdatessa erilaisia sosiaalisia riskejä, jotka estävät heitä tilapäisesti tai pysyvästi elättämästä itseään ansiotyöllä. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi työttömyys, sairaus ja työkyvyttömyys. Jos takana on työhistoriaa, suhteutetaan sosiaaliturvaetuuksien taso yleensä riskin toteutumista edeltäneisiin tuloihin, jolloin pudotus tuloissa ei ole niin suuri. Ilman työhistoriaa (tai työttömyyskassan jäsenyyttä) olevat henkilöt voivat saada perusturvan tasoisia etuuksia, joiden vähimmäismäärä on vuonna 2021 bruttona noin 726 euroa kuukaudessa (nettona 581 €/kk).

Sosiaaliturvaetuuksien riittävyyttä eri elämäntilanteissa ja eri riskien toteutuessa arvioidaan hallituskausittain (ks. esim. Perusturvan riittävyyden III arviointiryhmä 2019). Arvioinnissa yhtenä riittävyyden mittarina on käytetty kohtuullisen minimin viitebudjettia. Kyseessä on kansalaisten ja asiantuntijoiden yhdessä laatima minimibudjetti, jonka katsotaan mahdollistavan elämisen nyky-yhteiskunnassa ja sen toimintaan osallistumisen (ks. tarkemmin Lehtinen ja Aalto 2018). Vaikka se on laadittu myös muuta kuin pelkkää hengissä selviämistä ajatellen, siinä huomioitu kulutus on vastaavien kotitalouksien keskimääräiseen kulutukseen verrattuna niukkaa. Perusturvan riittävyyden arvioinnissa käytetyt viitebudjetit (ilman asumiskustannuksia) olivat vuonna 2018 yksin asuvalla alle 45-vuotiaalla sukupuolesta riippuen 643–649 euroa kuukaudessa, yhden lapsen yksinhuoltajalla 841 euroa, yli 50-vuotiaiden muodostamalla pariskunnalla 1 199 euroa ja pariskunnan ja kahden lapsen kokoonpanolla 1 555 euroa kuukaudessa. (Perusturvan riittävyyden III arviointiryhmä 2019, 67–69.)

Arviointiraportissa tulojen riittävyys on laskettu asumiskustannusten alueellisen vaihtelun vuoksi erikseen pienissä kunnissa, keskisuurissa kaupungeissa ja pääkaupunkiseudulla vuokralla asuville sekä omistusasujille. Viimeisimmän raportin mukaan keskipalkkaisen, pienipalkkaisen, työ- tai takuueläkettä ja opintotukea (mukaan lukien opintolaina) saavan yksin asuvan henkilön tulot riittävät

asumismuodosta ja -paikasta riippumatta kattamaan kohtuullisen minimin viitebudjetin tason. Pieniin edeltäviin tuloihin perustuvaa työttömän ansiopäivärahaa saavalla tulot sen sijaan riittävät vain omistusasunnossa, ja työttömän perusturvaa tai vähimmäismääräisiä päivärahaetuuksia saavien tulot eivät missään asumismuodossa tai -paikassa yllä viitebudjetin tasolle. Pariskunnilla ja kahden aikuisen ja kahden lapsen perheillä tilanne on samankaltainen, joskin laskelmien oletuksena on, että molemmat aikuiset saavat saman suuruista tuloa – mikä ei välttämättä vastaa todellisuutta. (Perusturvan riittävyyden III arviointiryhmä 2019, 71.)

Vaikka perusturvan tasoisia etuuksia saavien tulot eivät riitä millään kokoonpanolla kattamaan viitebudjettia ja vuokra-asumista, on vaje suurin yksin asuvilla. Yksin asuva henkilö ei saa niin kutsuttuja skaalaetuksia, joista varsinkin pariskunnat ja jossain määrin myös muut yhteisasujat hyötyvät. Pienet asunnot ovat kokoon suhteutettuna isompia asuntoja kalliimpia, ja kesto-ohyödykkeiden, kuten kodinkoneiden, kustannukset jäävät yhden henkilön maksettaviksi. On myös selvää, että sairastuessaan tai jäädessään työttömäksi henkilö on yksin asuessaan heikommassa asemassa kuin puolison kanssa asuessaan olisi. Tuoreen tutkimuksen mukaan yhden aikuisen työttömäksi jäämiseen liittyvä köyhyysriski on yksin asuvilla 27 prosenttia ja kahden aikuisen talouksissa 7 prosenttia (Räsänen ym. 2021, 16).

Yksin asumisen riski piilee ennen kaikkea asumiskustannuksissa. Tilastokeskuksen tulonjakotilaston mukaan esimerkiksi pienituloisilla, työttömillä ja yhden henkilön kotitalouksilla on keskimääräistä useammin tuloihin suhteutettuna suuret asumiskustannukset (Tilastokeskus 2018). Pienituloisten kotitalouksien asumista tuetaan sosiaaliturvan keinoin yleisellä asumistuella. Sen korvaustaso on kuitenkin todellisiin kustannuksiin suhteutettuna matala varsinkin suuremmissa kaupungeissa. Yksin asuvan henkilön asumistuessa hyväksyttävät enimmäisasumismenot ovat vuonna 2021 kuntaryhmästä riippuen 353–521 euroa kuukaudessa, ja maksettava asumistuki kattaa korkeimmillaan 80 prosenttia enimmäisasumismenoista.

Esimerkiksi Helsingissä vuoden 2021 toisella neljänneksellä yksiöiden keskimääräinen neliövuokra oli 24,52 euroa (Tilastokeskus 2021), jolloin 25 neliön yksiön vuokra voi hyvin olla 613 euroa kuukaudessa.

Suurinta mahdollista asumistukea (Helsingissä yksin asuvalle 416,80 €/kk) saavalle yksin yksiössä asuvalle jää asumistuen jälkeen vuokrasta edelleen noin 200 euroa maksettavaa. Jos yksin asuvan ainoa tulo on työmarkkinatuki (nettona 581 €/kk), jää tuloista käteen alle 400 euroa. Näissä tilanteissa yksin asuvalle syntyykin usein oikeus perustoimeentulotukeen, jos hänellä ei ole säästöjä tai omaisuutta.

Perustoimeentulotuki on viimesijainen tarveharkintainen tuki, jossa otetaan huomioon koko kotitalouden (hakija, mahdollinen puoliso ja samassa asunnossa asuvat alaikäiset lapset) yhteenlasketut tulot ja menot. Perustoimeentulotuessa hyväksyttäviksi menoiksi lasketaan kohtuulliset asumismenot ja terveydenhoitomenot sekä kullekin kotitalouden jäsenelle laskettava toimeentulotuen perusosa. Vuonna 2021 yksin asuvan perusosa on 504,06 euroa kuukaudessa, mikä tarkoittaa sitä, että kyseisen summan tulisi jäädä tuen saajalle käytettäväksi jokapäiväisiin menoihin, esimerkiksi ruokaan, vaatteisiin, tietoliikenteeseen, paikallisliikenteeseen ja harrastuksiin. Esimerkkitapauksessa perustoimeentulotukea maksetaan Helsingissä 613 euron vuokratyösuhteessa asuvalle työmarkkinatukea ja asumistukea saavalle henkilölle hieman yli 100 euroa kuukaudessa.

Perusturvan riittävyyden arviointiraporteissa on niin ikään laskettu eri kokoisilla paikkakunnilla ja omistusasunnossa asuvien laskennallisen perustoimeentulotuen määriä. Tulojen ja menojen laskemisen jälkeen perustoimeentulotukea jää maksettavaksi kaikenkokoisissa kunnissa niin vähimmäismääräistä perusturva saaville yksin vuokralla asuville henkilöille, kuin myös vuokralla tai omistusasunnossa asuville yhden tai kahden aikuisen lapsiperheille. Niin ikään keskisuurissa kaupungeissa tai pääkaupunkiseudulla asuvat perusturva saavat pariskunnat ovat laskennallisesti oikeutettuja perustoimeentulotukeen. (Perusturvan riittävyyden III arviointiryhmä 2019, 60.)

Ilman toimeentulotukea vähimmäismääräiset perusturvaetuudet riittävät kattamaan yksinasuvan viitebudjetista asuinpaikasta riippuen vain 59–86 prosenttia, mutta myöskään toimeentulotuella täydennettynä ne eivät riitä kohtuullisen minimin viitebudjettiin, vaan kattavat siitä 77–86 prosenttia. Myös vuokralla yksin asuvan pieniin tuloihin perustuvaa ansiopäivärahaa saavan tulot jäävät toimeentulotuenkin kanssa viitebudjetin alle. Perusturvan tasoiset

tulot toimeentulotuella täydennettyinä ovat viitebudjettia suuremmat vain yksinhuoltajilla. (Perusturvan riittävyyden III arviointiryhmä 2019, 70–71.)

Miten yksin asuvan sosiaaliturvaa voisi sitten parantaa? Yksi tapa on tietenkin korottaa perusturvan tasoa. Vähimmäismääräisten päivärahojen tasoa nostettiin vuosina 2018 ja 2019, minkä jälkeen ne ovat olleet työttömän perusturvan tasoisia. Kaikkia mainittuja etuuksia korotettiin vuonna 2020, minkä lisäksi niitä on jälleen vuoden 2019 jälkeen nostettu kansaneläkeindeksin mukaisesti. (ks. tarkemmin Munkkila ja Tervola 2021). Korotusten tulisi kuitenkin olla tuntuvia, jotta perusturva riittäisi viitebudjetin määrittämiin menoihin. Toinen keino parantaa yksin asuvien sosiaaliturvaa olisi keksiä ratkaisu varsinkin kasvukeskuksissa korkeisiin asumisen kustannuksiin. Ratkaisuna mietityt asumistuen korottaminen ja sen erilaiset uudistusvaihtoehdot tulevat kuitenkin nopeasti melko kalliiksi (ks. esim. Jauhiainen ja Grönholm 2018).

KIRJALLISUUS

- Jauhiainen, S., Grönholm, M. Asumistuen uudistaminen – mitä maksaa ja kuka maksaa? Kelan tutkimusblogi 27.8.2018. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/4650%20Viitattu%2011.8.2021>.
- Lehtinen, A.-R., Aalto, K. Mitä eläminen maksaa? Kohtuullisen minimin viitebudjettien päivitys vuodelle 2018. Helsinki: Helsingin yliopisto, Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 101, 2018. <http://doi.org/10.31885/9789515133588>
- Munkkila, S., Tervola, J. Vuoden 2021 talousarvion vaikutukset perusturvaan. Helsinki, THL, Työpäperi 12, 2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-643-5>
- Perusturvan riittävyyden III arviointiryhmä. Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2015–2019. Helsinki: THL, Työpäperi 6, 2019. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-296-3>
- Räsänen, T., Jauhiainen, S., Pyy-Martikainen, M. Sosiaaliturvan stressitesti. Helsinki: Kela, Työpäpereita 162, 2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021050729192>
- Tilastokeskus. Tulonjakotilasto [verkkajulkaisu], SVT. ISSN=1795-8121. Tulot, asuminen ja asumismenot 2016, 4. Suuret asumiskustannukset rasittivat yksin asuvia. Päivitetty 28.3.2018. Helsinki: Tilastokeskus, 2018. http://www.stat.fi/til/tjt/2016/03/tjt_2016_03_2018-03-28_kat_004_fi.html Viitattu: 25.8.2021.
- Tilastokeskus. Asuntojen vuokrat. Helsinki: Tilastokeskus, 2021. <https://pxnet2.stat.fi:443/PXWeb/sq/ccb8fofe-db5b-41fe-bac3-06987e37c22a> Viitattu: 25.8.2021.

Yhteenvedona voidaan sanoa, että yksinasuvien yhteiskunnallisesti heikompi asema kietoutuu yksinasuvien keskimäärin muita heikompaan tulotasoon, puutteisiin hyvinvoinnissa, korkeisiin elinkustannuksiin (puuttuvat skaalaedut) ja sosiaali-etuusjärjestelmään, joka ei riittävästi takaa yksinasuvan toimeentuloa. Yksinasuvat ovat enemmän alttiita hyvinvoinnin riskeille esimerkiksi työttömyyden tai sairauden kohdatessa kuin puolison kanssa asuvat. Samalla verotuksen yksityiskohdissa ja leskeneläkejärjestelmässä on yksinasuvien näkökulmasta selkeitä epäkohtia. Nämä asiat voidaan havaita tarkastelemalla yhden hengen talouksia yhteiskunnan instituutioiden näkökulmasta. Mutta miten yksinasuvat kokevat asian itse? Seuraavassa siirrytään tarkastelemaan sitä.

MITÄ YKSINASUVAT ITSE AJATTELEVAT JA TOIVOVAT?

Yksinasuvien kokemuksia on kartoitettu muun muassa *Helsingin Sanomien* Suomalaisten yksinäisyys -kyselyssä (SY), jonka tuloksista on raportoitu Väestöliiton julkaisuissa⁴⁵ ja ”Yksin osana elinkaarta” -hankkeen loppuraportissa⁴⁶. Kyselyyn vastasi yhteensä 27 946 ihmistä, joista yksinasuvia oli 10 907. Heistä 58 prosenttia oli naisia ja 42 prosenttia miehiä. Tuloksia tulkittaessa on huomattava, että kysely ei koskenut yksinasumista sinänsä vaan yksinäisyyttä.

Tutkimuksessa selvisi, että yksin asuvat miehet kokevat yksinäisyyttä noin kaksi kertaa ja naiset kolmanneksen useammin kuin parisuhteessa asuvat. Yksinäisyys kietoutuu yhteen myös sosioekonomisen eriarvoisuuden kanssa: matalammin koulutetut ja pienituloisemmat raportoivat yksinäisyydestä useammin kuin muut. Yksinäiseksi itsensä kokevat yksinasuvat olivat kokeneet esimerkiksi sairastelua, köyhtymistä, masentuneisuutta, aloitekyvyn puutetta ja pelkoa tulevaisuudesta useammin kuin yksinäisyyttä kokeneet parisuhteessa elävät vastaajat. Avovastauksissa yksin asuvat yksinäiseksi itsensä tuntevat vastaajat kuvasivat muun muassa ulkopuolelle jättämistä, merkityksettömyyden kokemusta ja ”tappavaa hiljaisuutta”.⁴⁷

Väestöliitto toteutti vuonna 2017 laadullisen kyselyn, jossa selvitettiin kokemuksia yksinasumisesta. Tässä kyselyssä fokuksena ei siis ollut yksinäisyys. Vastauksia kertyi vajaa 200, ja ne painottuivat voimakkaasti naisvastaajiin. Kolmasosalle vastaajista yksin asuminen oli oma valinta, ja he kokivat sen sopivan heille hyvin. Kolmannes toivoi kumppania. Yhdeksän kymmenestä oli jossain vaiheessa asunut jonkun muun aikuisen kuin vanhempiansa kanssa joko parisuhteessa tai yhteisasunnossa, solu-asunnossa tai yhteisöasunnossa.⁴⁸

Kyselyn raportissa kuvattiin yksinasuvien joukon moninaisuutta: jotkut ovat vasta muuttaneet lapsuudenkodistaan, toiset ovat eronneita tai leskiä, joillakin voi olla vakituinen kumppani toisessa osoitteessa ja jotkut ovat eläneet koko aikuis-elämänsä yksin.⁴⁹ Ryhmä on moninainen, mutta toisaalta heitä haastatteleamalla on saatu esiin suurimmalle osalle yhteisiä haasteita. Syrjivä lainsäädäntö ja käytännöt syrjivät kaikkia yksinasuvia samalla tavalla riippumatta yksinasumisen syystä tai mahdollisesta väliaikaisuudesta.

Puolet kyselyyn vastanneista piti elämistä ja asumista yksinasuvalle liian kalliina, ja joillekin asumismenot olivat ylivoimaisen suuria. Näin oli monien eronneiden kohdalla. Myös rahojen riittämättömyys terveydenhoitoon ja lääkkeisiin oli joillekin ongelma. Elintarvikkeiden suuret pakkauskoot koettiin myös ongelmallisiksi. Neljäsosa vastaajista kärsi yksinäisyydestä ja kolmannes koki, ettei saanut osakseen

45 Ks. Kontula 2017; Kontula 2018.

46 Ks. Terämä et al. 2018, 84–90.

47 Emt, 84–87.

48 Kontula 2018, 4–6.

49 Emt, 48–49.

VALTAOSA YKSINASUVISTA KOKI OLEVANSA EPÄTASA-ARVOISESSA ASEMASSA SUHTEESSA PERHEELLISIIN.

lainkaan arvostusta. Kolmannes pelkäsi jäävänsä pitkäksi aikaa yksin, ja sairastuminen pelotti.⁵⁰

Oikeudenmukaisuuden näkökulmasta erittäin ongelmallista on, että valtaosa yksinasuvista koki olevansa epätasa-arvoisessa asemassa suhteessa perheellisiin. Kyselyssä raportoitiin epätasa-arvoisesta verotuksesta koskien kotitalousvähennystä, joustamisesta työelämässä perheellisten hyväksi, loukkaavista asenteista liittyen muun muassa lapsettomuuteen ja sosiaalisesta ulossulkemisesta. Monet kokivat, että poliittiset päättäjät eivät ilmaisseet lainkaan mielenkiintoa yksinasuvia kohtaan.⁵¹

Tutkija Osmo Kontulan sanoin: ”Kaikkein isoimmat haasteet ovat ihmisillä, joilla on isompia taloudellisia vaikeuksia yhdistyneenä siihen, että heillä ei ole ketään, jolta he voisivat saada henkistä tukea tai käytännöllistä apua silloin, kun he sellaista kaipaavat”.⁵² Kuten edellä olevasta tilastokatsauksesta ilmenee, yksinasuvat ovat muita useammin perustoimeentulotuen varassa ja köyhyys- tai syrjäytymisriskissä. Tämä on erityinen ongelma siksi, että yksinasuvat tarvitsevat muita useammin maksullisia palveluita arkipäivän askareissa.

Millaiset toimet parantaisivat yksinasuvien omasta mielestä heidän asemiaan? Lähtökohtana voi pitää sitä monen yksinasuvan toivetta, että verotuksen on kohdeltava tasapuolisesti yksinasuvia ja ei-yksinasuvia. Yksinasuvien taloudellista taakkaa voisi heidän itsensä mielestä helpottaa veronkevennyksin ja esimerkiksi yksinasuville suunnatulla erityisellä asuntolainavähennyksellä. Pienten eläkkeiden verovapautta toivotaan.⁵³ Puuttumista asumisen kustannuksiin toivotaan muun muassa korkotukilainojen avulla ja asumistuen asumiskriteereitä tarkistamalla. Myös sekä pienten asuntojen tarjonnan lisäämistä että asumisen yhteisöllisyyden, yhteisöasumisen, yhteisasumisen ja yhteisomistuksen edistämistä toivotaan. Monet yksinasuvat ovat kokeneet jääneensä heitteille ilman kotipalvelua. He tarvitsisivat tukiverkoston sairauksien ja mielenterveysongelmien varalta.⁵⁴

Yksinasuvien toiveista piirtyy kuva, jossa yhdistyvät yhtäältä instituutioissa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä tapahtuva syrjintä ja toisaalta kokemus näkymättömyydestä poliittisessa päätöksenteossa. Tämä yhdistelmä on omiaan lisäämään epäoikeudenmukaisuuden kokemusta.

50 Kontula 2018, 50.

51 Emt.

52 Emt, 51.

53 YSI-hankkeen raportissa huomautetaan, että pienet eläkkeet ovat jo nyt verovapaita. (Terämä et al. 2018, 95.)

54 Kontula 2018, 51–52.

KORONAKRIISI JA YKSINASUMINEN

Alkuvuodesta 2020 alkanut koronapandemia on koko yhteiskunnan kriisi, jonka hoidon tarkastelu avaa näkymän siihen, millä tavalla yhteiskuntamme on kyennyt huomioimaan haavoittuvassa asemassa olevat. Koronakriisi on koskettanut tavalla tai toisella kaikkia Suomessa asuvia, mutta sen vaikutukset ovat jakautuneet epätasaisesti eri ihmisryhmissä. Yksinasumisen näkökulmasta koronakriisi on alleviivan-

nut kahta ilmiötä: ensiksikin yksinasuvat ovat muita haavoittuvammassa asemassa muun muassa toimeentulon ja hyvinvoinnin osalta, ja toiseksi monet pandemian hallintaan käytetyt politiikkatoimet ovat perustuneet perhekeskeisille oletuksille, joissa yksinasuvat ovat jääneet sivuosaan.

Yksinasuvien haavoittuvuus käy ilmi Kelan ”Sosiaaliturvan stressitesti” -tutkimuksesta, jossa mallinnettiin koronakriisin vaikutuksia erilaisille kotitalouksille.⁵⁵ Työttömyyden iskiessä 27 prosenttia yhden hengen kotitalouksista kohtasi köyhyysriskin eli tilanteen, jossa kotitalous ei selviytyisi asumismenoista ja minimikulutuksesta. Vastaava luku oli 11 prosenttia yksinhuoltajilla, 7 prosenttia kahden aikuisen taloudessa ja 6 prosenttia kahden aikuisen lapsiperheissä (lapsiperheiden pienempää köyhyysriskiä selittävät lapsiperheille suunnatut tulonsiirrot).

Koronakriisin aikaiset viranomaissuositukset ja rajoitukset ovat rajoittaneet sosiaalista kanssakäymistä ja tapahtumia. Vaikka rajoitukset ovat olleet välttämättömiä pandemian hallinnassa, ovat niiden haittavaikutukset olleet keskimäärin suurempia yksinasuville kuin ei-yksinasuville. Yksinasuvien ryhmä on moninainen, eikä yleistysten tekeminen ole helppoa. Asiaa voidaan kuitenkin tarkastella positiivisen mielenterveyden, eli mielen hyvinvoinnin näkökulmasta. THL:n vuonna 2019 toteuttamassa kyselytutkimuksessa yksinasuvien psykologista hyvinvointia edistivät muun muassa yhteydenpito läheisiin ihmisiin sekä aktiivinen osallistuminen kulttuuri-, urheilu- ja kirkollisiin tapahtumiin.⁵⁶ Koronakriisi on siis rajoittanut juuri niitä sosiaalisia rutiineja, joilla on merkittävä myönteinen vaikutus yksinasuvien henkiseen hyvinvointiin. Lisäksi sosiaali- ja terveystalouden häiriöt ovat luoneet lisäkuormitusta paljon palveluja käyttävissä ryhmissä, kuten yksin asuvien vammaisten tai ikääntyneiden ihmisten parissa.

Myös kriisin aiheuttamat muutokset työelämässä ovat vaikuttaneet yksinasuviin kielteisesti. Työterveyslaitoksen seurannasta käy ilmi, että yksinasuvien työhyvinvointi on laskenut koronakriisin aikana enemmän kuin ei-yksinasuvilla. Yksinasuvien työhyvinvointi oli alemmalla tasolla jo ennen kriisiä, mutta korona-aika on vaikuttanut erityisen kielteisesti nuorten työntekijöiden ja yksinasuvien tilanteeseen. Pakollinen etätö näyttäytyy erityisenä riskinä yksinasuville.⁵⁷

Osa koronakriisin aikaisista politiikkatoimista on heijastanut perhe- ja parisuhdekeskeisiä taustaoletuksia. Pandemia on luonut tilanteita, joissa perheessä tai muussa monen hengen taloudessa asuminen on nähty oletustilana, jonka pohjalta on suunniteltu väestön käyttäytymistä ohjaavia suosituksia. Esimerkiksi marraskuussa 2020 THL:n edustaja suositteli kansalaisia viettämään joulua vain perheen kesken. Vaikka suositusta myöhemmin korjattiin perheestä ”läheisimpiin ihmisiin”, syntyi viranomaisviestinnästä ja sen laajasta uutisoinnista vaikutelma, että suositukset perustuivat vain perheellisten ihmisten elämäntilanteisiin.

Keväällä 2021 suunnitellut liikkumisrajoitukset herättivät jo valmisteluvaiheessa kritiikkiä yksinasuvien aseman huonosta huomioimisesta. Jos ulkona liikkuminen olisi rajattu vain samassa kotitaloudessa asuviin, se olisi johtanut yksinasuvien rajuun eristämiseen. Yksinasuvien ohittaminen olisi saattanut myös kääntyä itseään vastaan, sillä vaatimus eristämisestä olisi saattanut laskea motivaatiota liikkumisrajoitusten noudattamiseen, mikä puolestaan olisi heikentänyt rajoitusten toivottua vaikutusta. Lopulta hallitus jätti liikkumisrajoitukset toteuttamatta. Siitä huolimatta asiasta käyty julkinen keskustelu paljasti jälleen kriisitoimien taustaolettamat: rajoituksia valmisteltiin monen hengen talouksissa asuvan enemmistön lähtökohdista, yksinasuvan vähemmistön jäädessä sivuosaan.

55 Räsänen et al. 2021.

56 Tamminen et al. 2020.

57 Työterveyslaitos 2021.

Pandemia on korostanut ja kärjistänyt olemassa olevaa yhteiskunnallista eriarvoisuutta. Yllä esitetyt esimerkit kertovat yksinasumisen olevan nyky-Suomessa sosiaalinen riskitekijä, mikä on pandemian oloissa realisoitunut toimeentulon ja hyvinvoinnin heikentymisenä. Lisäksi päätöksenteon perhekeskeiset taipumukset vahvistavat käsitystä siitä, että valtion silmissä yksinasuvat ovat heikosti hahmottunut ihmisryhmä, jonka tarpeet jäävät helposti huomioimatta.

Pandemia on ollut laaja yhteiskunnallinen poikkeustila, jonka välittömistä vaikutuksista ei ole mielekästä johtaa pitkän aikavälin yhteiskunnallisia uudistuksia yksinasuvien asemaan. Kriisi on kuitenkin nostanut esiin yksinasuvien asemaan liittyviä ongelmakohtia, samaan tapaan kuin se on kohdistanut huomiota esimerkiksi nuorten hyvinvointiin ja mielenterveyskysymyksiin. Koronakriisin aikana syntynyt tietoisuus tarjoaa uuden mahdollisuuden ryhtyä toimiin yksinasuvien aseman parantamiseksi.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Yksinasuvat ovat suuri ja moninainen ihmisjoukko, jonka tarpeet ovat perinteisesti jääneet muiden ryhmien varjoon. Siinä missä yhteiskuntapolitiikassa tehdään rutiininomaisesti toimenpiteitä, joilla pyritään vaikuttamaan lapsiperheiden, opiskelijoiden tai eläkeläisten asemaan, ei yksinasuvien asemaa pyritä juuri koskaan järjestelmällisesti parantamaan.

Yksinasuminen oli pitkälti unohdettu aihe suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa 2000-luvulle asti. Verotusjärjestelmästä korjattiin 1970- ja 1990-luvuilla yksinasuvia syrjiviä kohtia, mutta muuten yksinasuminen ei saavuttanut sellaista painoarvoa kuin esimerkiksi perhepolitiikka. 2010-luvulla yksinasuminen nousi hetkellisesti esiin politiikassa ja mediassa, mutta lisääntynyt tietoisuus ei johtanut poliittisiin päätöksiin. Vuonna 2020 alkanut koronakriisi on jälleen nostanut yksinasumisen näkyvyyttä yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Monet yksinasuvat kokevat jääneensä sivuun paitsi arkipäiväisissä tilanteissa myös politiikassa. Lasten hyvinvointia korostava familistinen ihanne näkyy puolueiden ajamassa politiikassa – ja siinä, mitä ne eivät aja. Yksinasuminen ei toki ole automaattisesti merkki huono-osaisuudesta. Päinvastoin, eri ihmisryhmissä yksinasuminen voi olla hyvinvoinnin merkki. Nuorissa ja opiskelijoissa hyvätuloisuus tai varallisuus voi mahdollistaa yksinasumisen, kun taas ikääntyneen väestön keskuudessa yksinasuminen saattaa olla merkki terveydestä ja toimintakyvystä. Kuitenkin yksinasuvat ovat useissa tilastoissa muita ryhmiä heikommassa asemassa: pientuloisuus, köyhyys- ja syrjäytymisriski, perustoimeentulon saaminen ja yksinäisyyden kokemukset ovat yleisempiä yksinasuvien keskuudessa kuin muissa ryhmissä.

Politiikan näkökulmasta yksinasuminen ei ole – ainakaan toistaiseksi – vahvasti yksilön identiteettiä määrittävä ominaisuus, jonka pohjalle olisi rakentunut laajamittaista edunvalvontaa. Suomessa on pienimuotoista kansalaisaktivismia yksinasuvien aseman parantamiseksi,⁵⁸ mutta sitä ei voi verrata laajaan ja vaikutusvaltaiseen perhejärjestöjen kenttään. Toisaalta yksinasuvien määrän voimakas kasvu sekä aiheeseen liittyvä kansalaisaktivismi ovat 2000-luvulla orastavasti herättäneet poliitikkojen ja puolueiden kiinnostuksen. Vaikka motiivit poliittiselle kiinnostukselle olisivat osin sosiaalipoliittisissa ja tasa-arvoa edistävissä pyrkimyksissä, on poliittisten toimijoiden mielessä myös yksinasuvien merkitys äänestäjäryhmänä. Yksinasuvien äänestäjien houkuttelemisen kohdennetulla poliittisella viestinnällä ei ole lopulta sen kummempi asia kuin lapsiperheille tai eläkeläisille kohdennettu viestintä.

58 Suomessa Yksinasuvat ry ajaa yksinasuvien asiaa.

Sosialidemokraattisista lähtökohdista ajateltuna yksinasuminen tulisi nähdä tasa-arvokysymyksenä. Nykytietämyksen valossa on kiistämätöntä, että yksinasumiseen liittyy sosiaalisia riskitekijöitä, jotka ovat vieläpä korostuneet koronakriisin aikana. Koska yhteiskunnassa ei ole nähtävissä sellaista kehitystä, jossa markkinat tai kansalaisyhteiskunta spontaanisti korjaisivat yksinasuvien asemaa, on perusteltua käyttää valtiollista valtaa kansalaisten tasa-arvon edistämiseksi. Johtoajatuksena tulee olla yhdenvertaisuus. Valtion tulee varmistaa, että yksinasuviin ei kohdistu syrjiviä käytäntöjä, jotka asettavat heidät eriarvoiseen asemaan ei-yksinasuvien kanssa.

Esitämme alla kolme suositusta yksinasuvien aseman parantamiseksi:

ENSIKSI, yksinasuvien yhdenvertaisuutta edistämään tulisi perustaa parlamentaarinen komitea. Parlamentaarisen komitean puolesta puhuu se, että useat puolueet ja niiden edustajat ovat ottaneet kantaa yksinasuvien asemaan. Kuitenkaan aihe ei ole voimakkaasti politisoitunut eikä yksikään puolue ole kyennyt hallitsemaan yksinasumisesta käytävää keskustelua. Nimenomaan yksinasumiseen keskittynyt komitea myös varmistaisi, että yksinasuminen saa ansaitsemansa huomion eikä haudaudu muiden teemojen alle.

Parlamentaarisen komitean vähimmäistavoitteena tulisi olla, että julkinen valta kohtelee yksinasuvia yhdenvertaisesti verrattuna ei-yksinasuviin. Täten komitean asialistalle kuuluisi luontevasti erilaisia etuuksiin ja verovähennyksiin liittyviä kysymyksiä. Esimerkiksi siivouspalveluihin ja remontteihin myönnettävä verotuksen kotitalousvähennys on pariskunnille kaksinkertainen verrattuna yksinasuviin. Lisäksi kotitalousvähennyksen hyödyntäminen on usein mahdollista vain verrattain varakaille. Tuloverotuksen työasuntovähennyksen hyödyntäminen on huomattavasti vaikeampaa yksinasuville kuin ei-yksinasuville, koska vähennystä myönnetään vain yksinasuvalle, jolla on kaksi työpaikkaa eri paikkakunnilla. Leskeneläkejärjestelmä voidaan nähdä tulonsiirtona yksinasuvilta ei-yksinasuville, sillä järjestelmän hyödyt kohdistuvat vain parisuhteessa eläneille.

Komitean olisi tärkeää käsitellä myös laajempia aiheita, kuten asumista, toimeentuloa ja syrjäytymistä. Vaikka yksinasuminen huomioidaan jossakin määrin eräissä etuuksissa, esimerkiksi asumislisässä, sosiaaliturva ei ole yksinasuville yhtä riittävä kuin parisuhteessa asuville. Parlamentaarisen komitean puitteissa tuleekin tehdä poliittista kokonaisharkintaa siitä, millaisia muutoksia sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmään tarvitaan yksinasuvien aseman kohentamiseksi. Tässä työssä tarkasteltaisiin myös tiettyjen yksinasuvien ryhmien, kuten yksinasuvien pienituloisten eläkeläisten ja yksinasuvien syrjäytyneiden työikäisten miesten tarpeita. Komitean työn tuloksia tulisi soveltuvilta osin kytkeä käynnissä olevaan parlamentaarisesti valmisteltuun sosiaaliturvan uudistukseen, jonka on määrä valmistua vuonna 2027.

TOISEKSI, yksinasuvien palvelutarpeet tulisi huomioida uusia hyvinvointialueita kehitettäessä. Yksinasuvien tarpeisiin vastaamisen lähtökohtana pitää olla tieto siitä, millaisissa tilanteissa yksinasuvat tarvitsevat erityistä tukea. Millaisia palveluita tarvitaan, jotta yksinasuvien syrjäytymistä saadaan ennaltaehkäistyä? Miten varmistetaan yksinasuville riittävä tukiverkko, kun terveys pettää? Millaisia tarpeita on yksinasuvilla keski-ikäisillä? Miten yksinasuminen pitäisi huomioida päihdepolitiikassa? Entä nuoriso- ja vanhuspolitiikassa? Näihin kysymyksiin ei toistaiseksi ole vastauksia, mikä tekee niihin tarttumisesta entistä kiireellisempää. Vaikka kyse on suurelta osin sosiaali- ja terveysalan käytännöistä ja palvelujen suunnittelusta,

on myös aluetason ja valtakunnallisella poliittisella päätöksenteolla mahdollista vaikuttaa siihen, että yksinasuminen huomioidaan paremmin palvelujärjestelmän kehittämisessä.

KOLMANNEKSI, yksinasumisen voimakas kasvu 2000-luvulla tulisi huomioida paremmin asuntopolitiikassa. Mikäli yksinasuvien määrä jatkaa kasvuaan, tulee kysyntä yhden hengen asunnoille kasvamaan, erityisesti kaupungeissa. Kuntien kohtuuhintainen asuntotuotanto sekä kuntien päätökset maankäytöstä ovat keskeisessä asemassa. Esimerkiksi MAL-sopimusten (maankäytön, asumisen ja liikenteen sopimus) avulla valtio ja kunnat ovat onnistuneet yhdistämään tavoitteitaan kokonaisuudeksi, joka palvelee suurimpien kaupunkialueiden asuntopolitiikkaa. Näitä tai vastaavia sopimuksia tulisi edelleen kehittää niin, että varmistetaan riittävä asuntotuotanto yksinasuville. Tässä työssä pitäisi kuulla yksinasuvia herkällä korvalla; liian ahdas asuminen koskettaa jo nykyisin useammin yksinasuvia (ja yksinhuoltajia) kuin muuta väestöä. Yksinasuvien huomioimisen asuntopolitiikassa ei siis pidä tarkoittaa liian ahtaiden ja huonosti sijoitettujen asuntojen tuotantoa. Myös yhteisöllisen asumisen tarpeita tulisi selvittää.

Asuntopolitiikassa olisi myös syytä tarkastella omistusasumisen ja vuokralla asumisen välistä verotuksellista epäsuhtaa, joka nykyisellään suosii omistusasumista. Yksinasuvista noin puolet asuu vuokralla, mutta ei-yksinasuvista vain noin neljännes. Samalla asumisen kalleus, etenkin kaupungeissa, on yksi tärkeimmistä yksinasuvien toimeentuloa heikentävistä tekijöistä. Yksinasuvien taloudellista asemaa olisi mahdollista kohentaa korjaamalla verotusta suuntaan, jossa omistus- ja vuokra-asuminen ovat tasa-arvoisemmassa asemassa.

Yksinasumisen näkökulma pitää huomioida poliittisessa puheessa ja päätöksenteossa nykyistä paremmin. Kyseessä on yhdenvertaisuuskysymys, joka koskettaa joka viidettä suomalaista. Emme ole koskaan eläneet yhtenäiskulttuurissa, jossa kaikkien ihmisten elämänkulku noudattelisi samaa kaavaa. Vielä vähemmän elämme sellaisessa yhteiskunnassa tänään. Edellä esitettyjen poliittisten toimien ohella tarvitaan asennemuutosta, jossa yksinasumista ei enää nähdä poikkeamana normaalista, vaan osana moninaista yhteiskuntaa.

*

Kiitämme Raija Eevaa, Tuija Korpelaa, Aino Ritala-Koskista ja Ilkka Taipaleeta tekstiluonnoksemme kommentoinnista ja Osmo Kontulaa taustatiedoista. Mahdolliset virheet ovat omiamme. Kiitämme myös Kansan Sivistysrahastoa apurahan myöntämisestä tämän julkaisun toteuttamiseen.

KIRJOITTAJAT

MIKKO LIEVONEN (DPhil) on Kalevi Sorsa -säätiön toiminnanjohtaja.

MAIJA MATTILA (YTT) toimi Kalevi Sorsa -säätiön tutkijana ja hankevastaavana 2017–2021.

LÄHTEET

- Borg, Pekka (2016). Käsitteet. Teoksessa Väliniemi-Laurson, Jenni, Pekka Borg & Vesa Keskinen (toim.) (2016). *Yksin kaupungissa*, ss. 189–195. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Borg, Pekka & Vesa Keskinen (2016). Yksin, yksilö, yksinelävä? Teoksessa Väliniemi-Laurson, Jenni, Pekka Borg & Vesa Keskinen (toim.) (2016). *Yksin kaupungissa*, ss. 12–25. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Buddeberg, Rachel & Bella DePaulo (2015). Do You, Married Person, Take These Unearned Privileges, for Better or For Better? *Truthout* 14.1.2015. <https://truthout.org/articles/do-you-married-person-take-these-unearned-privileges-for-better-or-for-better/> [ladattu 18.6.2021].
- Eeva, Raija (2014). "Vahva täytyy olla, että pärjää yksin." Diskursianalyttinen tutkimus yksinelävistä, heidän taloudellisesta asemastaan ja diskursiivisesta vallasta Taloussanomien nettikeskustelussa. Pro Gradu -tutkielma, Turun yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos, sosiaalityön oppiaine.
- Eläketurvakeskus (2021). Eläkkeet eri elämäntilanteissa. <https://www.tyoelake.fi/elakkeet-eri-elamantilanteissa/leskenelake-ja-lapsenelake-perheen-turvana/#ed716c03> [ladattu 27.7.2021].
- Erola, Jani & Elina Kilpi-Jakonen (2021). The role of partnering and assortative mating for income inequality: The case of Finland, 1991–2014. *Acta Sociologica*, verkossa 27.4.2021. <https://doi.org/10.1177/%2F00016993211004703>.
- Junttila, Niina (2018). *Kaiken keskellä yksin: Aikuisten yksinäisyydestä*. Tammi, Helsinki.
- Kauppinen, Timo, Tuija Martelin, Katri Hannikainen-Ingman & Esa Virtala (2014). *Yksin asuvien hyvinvointi. Mitä tällä hetkellä tiedetään?* Työpäpaperi 27/2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-266-9> [ladattu 22.9.2021].
- Kela. Tilastotietokanta Kelasto. Toimeentulotuki. Perustoimeentulotuen saajakotitaloudet. Helsinki: Kela.
- Kela (2021). Kuka voi saada leskeneläkettä? <https://www.kela.fi/leskenelake-kuka-voi-saada>, 29.6.2021 [ladattu 27.7.2021].
- Kontula, Osmo (2017). Yksinäisyys kalvaa yksinasuvia. Väestöliiton Tietovuoto-blogi, toukokuu 2017. <https://www.vaestoliitto.fi/artikkelit/yksinaisyys-kalvaa-yksinasuvia/> [ladattu 13.9.2021].
- Kontula, Osmo (2018). *Puhuttelevia kokemuksia yksinasumisesta. Tuloksia laadullisesta kyselystä*. Väestöliiton Väestötutkimuslaitoksen työpäpaperi 2018(9). Väestöliitto, Helsinki.
- Kristillisdemokraatit (2011). Yksinelävät – kohti yhdenvertaisuutta. Kristillisdemokraattien eduskuntavaali-ohjelma 2011. Yksinelävien politiikkaohjelma. <https://docplayer.fi/5585410-Koti-uskonto-isanmaa.html> [ladattu 14.9.2021].
- Kristillisdemokraattinen eduskuntaryhmä (2019). *Yksinasuminen yleistyy – kasvaako yksinäisyys? Yksinasumiseen ja yksinäisyyden haasteisiin keskittyvä politiikkaohjelma*.
- Monimuotoiset perheet (2021). <https://monimuotoisetperheet.fi/> [ladattu 23.6.2021].

- Mukkila, Susanna, Jussi Tervola & Pasi Moisio (2015). Perusturvan riittävyys yksinasuvilla. *Talous & yhteiskunta* 4/2015, ss. 36–41.
- Mukkila, Susanna, Ilari Ilmakunnas, Pasi Moisio & Paula Saikkonen (2019). Köyhyys ja perusturvan riittävyys. Teoksessa Kestilä, Laura & Sakari Karvonen (toim.), *Suomalaisten hyvinvointi 2018*, ss. 79–93. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Mäkinen, Arja (2008). *Oikeesti aikuiset. Puheenvuoroja yksineläjien normaaliudesta, hyväksyttävyydestä ja aikuisuudesta*. Akateeminen väitöskirja, Acta Universitatis Tamperensis 1349. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Ojala, Eija Maarit & Osmo Kontula (2002). *Tarvitseeko minua kukaan? Keski-ikäiset yksineläjät perhekeskeisessä yhteisössä*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 40/2002. Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto. https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/b68e8465-tarvitseeko-minua-kukaan_e-kirja.pdf [ladattu 22.9.2021].
- Räsänen, Tapio, Signe Jauhiainen & Marjo Pyy-Martikainen (2021). *Sosiaaliturvan stressitesti*. Kela. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/329986> [ladattu 20.8.2021].
- Saari, Juho (toim.) (2016). *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus, Helsinki.
- Saari, Juho (2016). Aluksi: Matkalla yksinäisyyteen. Teoksessa Saari, Juho (toim.), *Yksinäisten Suomi*, ss. 9–29. Gaudeamus, Helsinki.
- STM (2013). Lapsi- ja perhepolitiikka Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 9 (2013).
- Stolte-Heiskanen, Veronica (1968). Unohdettu vähemmistö– Yksinäiset perheettömät. Teoksessa Eskola, Katariina (toim.) (1968). *Miesten maailman nurjat lait*, ss. 141–158. Tammi, Helsinki.
- Suomen Keskusta (2014). *Yksi on yhtä paljon kuin kaksi: Keskustan linjaukset yksin elävien suomalaisten aseman parantamiseksi*.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) a: Asunnot ja asuinolot [verkkojulkaisu]. ISSN=1789-6745. 2020, Liitetaulukko 1. Asuntokunnat koon mukaan ja asuntokuntien keskikoko 1960–2020. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu 28.5.2021]. http://www.stat.fi/til/asas/2020/asas_2020_2021-05-20_tau_001_fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT) b: Asunnot ja asuinolot [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-6745. 2020. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 28.5.2021]. http://www.stat.fi/til/asas/2020/asas_2020_2021-05-20_tie_001_fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Elinolotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=2669-8854. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 7.6.2021]. <http://www.stat.fi/til/eot/meta.html>.
- Taipale, Ilkka (1982). *Asunnottomuus ja alkoholi: Sosiaalilääketieteellinen tutkimus Helsingistä vuosilta 1937–1977*. Akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto. Alkoholitutkimussäätiö, Helsinki.
- Tamminen, Nina, Tytti Pasanen, Tuija Martelin, Katariina Mankinen & Pia Solin (2020). *Sosiaaliset suhteet tärkeitä yksinasuvien positiiviselle mielenterveydelle*. Tutkimuksesta tiiviisti 27/2020. THL, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-543-8> [ladattu 22.9.2021].

Terämä, Emma, Maija Tiitu, Juho-Matti Paavola, Arttu Vainio, Niku Määttänen, Anneli Miettinen, Osmo Kontula & Heikki Hiilamo (2019). *Yksin osana elinkaarta*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 66/2018. Marraskuu 2018. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.

Työterveyslaitos (2021). *Työhyvinvoinnin kehittyminen loppuvuodesta 2019 loppuvuoteen 2020*. <https://www.ttl.fi/tutkimushanke/miten-suomi-voi/> [ladattu 20.8.2021].

Urpilainen, Jutta (2014). *Yksinasuvat ovat unohtuneet*. Aamulehti, 17.8.2014.

Valtiovarainministeriö (2015). *Lapsiperheitä ja erityisesti yksin asuvia vanhuksia koskevien asioiden kokoaminen osana valtion talousarviota*. Valtiovarainministeriö (18/2015), Helsinki.

Vero (2019). *Työasuntovähennys*. <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/48870/tyoasuntovahennys/> [ladattu 22.9.2021].

Väliniemi-Laurson, Jenni (2016). *Johdatus yksin kaupunkiin*. Teoksessa Väliniemi-Laurson, Jenni, Pekka Borg & Vesa Keskinen (toim.) (2016). *Yksin kaupungissa*, ss. 7–10. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Impulsseja-sarjan uusimpia julkaisuja

HIILAMO, Heikki: 'Koronakriisin sosiaalinen velka. Miten pandemia vaikuttaa laaja-alaiseen hyvinvointiin?' Lokakuu 2021 (26 s.)

RAUTIAINEN, Pauli, et al.: 'Otetaan eläinten oikeudet vakavasti' Syyskuu 2021 (30 s.)

PELTOLA, Pekka: 'Työajan lyhentämisen pitkä perinne – ja tulevaisuus' Heinäkuu 2021 (18 s.)

PELTOLA, Pekka: 'Lyhyemmän työajan kokeilut suomessa 1996–1999. 6+6-Malli oli menestys' Kesäkuu 2021 (19 s.)

HOLMGREN, Markus: 'Kiinan 5g-politiikan vaikutukset suomeen ja Euroopan Unioniin' Maaliskuu 2021 (18 s.)

HIRVILAMMI, Tuuli: 'Hyvä kehä kestävän hyvinvoinnin vauhdittajana' Joulukuu 2020 (19 s.)

JOBELIUS, Matthias: 'Vihreä jälleenrakennus ja sosialidemokratia. Ilmasto-neutraalin Euroopan ohjelmalliset haasteet' Joulukuu 2020 (13 s.)

SANDELIN, Marianne: 'Mistä liberaalien ja konservatiivien vastakkainasettelu kumpuaa? Nykykonservatismi juuret' Marraskuu 2020 (27 s.)

HONKASALO, Julian: 'Väitteilytaidoilla vihapuhetta vastaan' Lokakuu 2020 (17 s.)

SINISALO, Samuli: 'Työajan lyhentämisen ekologiset vaikutukset' Kesäkuu 2020 (20 s.)

HIRVOLA, Matti: 'Digitalisaatio muuttaa maailmaa. Miten työväenliikkeen pitäisi vastata haasteeseen Pohjolassa?' Maaliskuu 2020 (19 s.)

MOISIO, Matleena & TYNKKYNNEN, Oras: 'Mitä jokaisen on hyvä tietää Pariisin Ilmastopöytäkirjasta' Maaliskuu 2020 (23 s.)

KAUPPINEN, Antti: 'Mistä puhumme, kun puhumme eriarvoisuudesta?' Helmikuu 2020 (25 s.)

MOISIO, Matleena & TYNKKYNNEN, Oras: 'Mitä jokaisen on hyvä tietää EU:n ilmastopolitiikasta' Marraskuu 2019 (19 s.)

KALEVI
SORSA
SÄÄTIÖ